

TASHQI IQTISODIY FAOLIYAT STATISTIKASI

Tursunkulova Dilnura

Guliston Davlat Universiteti talabasi

Bobojonov Maqsad

Guliston Davlat Universiteti talabasi

Shaymuhammedov Firdavs

Guliston Davlat Universiteti talabasi

Turayeva Gulizahro

Guliston davlat universiteti o'qituvchisi

Abstrakt: Maqola materiallari mahsulot haqida ma'lumotlar manbayi xalqaro ma'lumot savdosining statistikasi hisoblanadi. Xalqaro standartlar "Mahsulotlarning xalqaro savdo statistikasi" da ko'rsatilgan. SMTT (International Merchandise Trade Statistics: Concepts and Definitions IMTS) (BMT, 1998). Mahsulotlarning xalqaro savdo statistikasi hamda narxlar ro'yxati xalqaro savdo atamalari qoidalari "INKOTERMS" da bayon etilgan.

Kalit so'zlar: tashqi iqtisodiy faoliyat, tashqi savdo, eksport, import, tashqi savdo aylanmasi, eksport kvota, import kvota.

Kirish

Tashqi iqtisodiy faoliyat statistikasining asoschisi deb haqli ravishda Belgiyalik olim Adolf Ketleni (1796-1874) hisoblash mumkin. Tashqi iqtisodiy aloqa-bu turli mamlakatlar o'rtasidagi iqtisodiy munosabatlar bo'lib, iqtisodiy naf ko'rish maqsadida olib boriladi. Savdo-sotiq xalqaro iqtisodiy munosabatlarda yetakchi o'rinda turadi va bu jahon bozorida o'z ifodasini topadi. Xalqaro iqtisodiy aloqalarda davlatlararo kapital migratsiyasi, uni taqsimlash barqaror o'sishni faol omili bo'lib xizmat qiladi. Iqtisod baynalmilallashgan sari kapital faoliyati milliy doiradan chiqib xalqaro mazmun kasb etadi.

Tahlil va natijalar Bugungi kunda jahon savdosiga faqatgina yuqori o'sish sur'atlarigina emas, balki tarmoq va hududiy tuzilishidagi o'zgarishlar ham xosdir. Bu o'zgarishlarni ikkita holat bilan izohlash mumkin. Birinchidan, xalqaro savdo tarkibida xomashyo yonilg'i, oziq-ovqat mahsulotlarining hissasi kamaymoqda. Ilm talab sohalarining mahsulotlari va xizmatlarining hissasi esa ortib bormoqda. Ikkinchidan, tayyor mahsulotlar va xizmatlar bozoridagi o'rinlar nisbati o'zgarmoqda. Jahon yalpi eksportida AQSh hissasining pasayishi va aksincha, Yaponiya, Germaniya, yangi industrial davlatlar hamda ayrim rivojlanayotgan davlatlar hissalarining ortib borishida namoyon bo'lmoqda. Ishlab chiqarishning xalqaro kooperatsiyalashuvi xalqaro mehnat taqsimotining asosiy rivojlanish yo'nalishlaridan hisoblanadi. Bunday kooperatsiyaning asosi bo'lib ishlab chiqarish kuchlarining o'sish darajasi va mamlakat ichida yoki

tashqarisida bo'lishidan qat'iy nazar alohida korxonalar o'rtasida barqaror xo'jalik aloqalarining shakllanishidir.

TIF statistikasi iqtisodiy hodisalarning vaqt va fazoda taqqoslamasligini ta'minlash uchun ularni joriy baholardan tashqari o'zgarimas (taqqoslama) baholarda ham ifodalaydi.

Iqtisodiy tadqiqotlar va islohotlar markazi O'zbekistonning Rossiya bilan savdo hajmini tahlil qildi. Hisob-kitoblarga ko'ra, oxirgi 6 yilda ikki davlat o'rtasidagi tovar ayirboshlash hajmi 2017-yildagi 4,73 milliard dollardan 2022-yilda 9,33 milliard dollarga, eksport 2,0 milliard dollardan 3,1 milliard dollarga 1,5 barobarga, import 2,3 barobarga, 2,7 milliard dollardan 6,23 milliard dollarga o'sgan.

Davlatlar guruhlari bo'yicha tashqi savdoning eng katta hajmi MDH mamlakatlariga – \$15,0 mlrd., YeOII mamlakatlariga – \$11,5 mlrd., boshqa davlatlar bilan tovar ayirboshlash - \$29,8 mlrd.ni va Yevropa Ittifoqi mamlakatlari bilan - \$4,3 mlrd.ni tashkil etdi.

Xulosa

Tashqi savdoga tahliliy yondashishda indekslar usulining ahamiyati katta. Chunki zamon va makonda tashqi savdoni o'rganish muhim ahamiyat kasb etadi. TIF statistikasi chet el mamlakatlari bilan tashqi iqtisodiy aloqalar olib boruvchi korxonalar va tashkilotlar hamda davlat tomonidan amalga oshiriladigan chet el korxonalari, firmalari hamda davlatlari O'zbekiston Respublikasi bilan olib boriladigan iqtisodiy aloqalarining miqdoriy tomonini ularning sifatlaridan ajratmagan holda muayyan makonda va zamonda o'rganadi. Tashqi savdoni o'rganishda statistik usullardan keng va o'rinli foydalaniladi. Bu, ayniqsa, tashqisavdo dinamikasini va tuzilmasini tahlil qilishda yaqqol namoyon bo'ladi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati :

1. Shodiyev X.A., Habibullayev I. Statistika.// Darslik –T.: Iqtisod-Moliya, 2018.–253-268
2. <http://economical.uz/tag/tashqi-iqtisodiy-faoliyat>
3. <http://www.mfer.uz/uz/export/statistics>
4. Umarov, S. R. (1993). Some boundary value problems for elliptic equations with a boundary operator of fractional order. In Doklady Akademii Nauk (Vol. 333, No. 6, pp. 708-710). Russian Academy of Sciences.
5. Umarov, S. R. (1992). On the well-posedness of boundary value problems for pseudodifferential equations with analytic symbols. In Doklady Akademii Nauk (Vol. 322, No. 6, pp. 1036-1039). Russian Academy of Sciences.
6. Умаров, С. (2017). Основные направления инновационного развития водного хозяйства и его поддержка. Экономика и инновационные технологии, (1), 43-50.

7. Rustamovich, U. S. (2017). Features of innovative water management in the modernization of economy. *TRANS Asian Journal of Marketing & Management Research (TAJMMR)*, 6(1), 45-53.
8. Toshtemirova Mokhira Makhmud qizi, & Jurakulova Durdona Shuxratovna. (2023). Parasites of the Oral Cavity. *Genius Repository*, 25, 19–20. Retrieved from <https://www.geniusrepo.net/index.php/1/article/view/176>
9. Rakhmonova Bakhora Kakhorovna, Marupova Madina Khikmatullayevna, & Toshtemirova Mokhira Makhmud kizi. (2023). IMPROVING THE SURGICAL METHOD OF SCAR MICROSTOMY. *Galaxy International Interdisciplinary Research Journal*, 11(9), 300–304. Retrieved from <https://www.giirj.com/index.php/giirj/article/view/5572>
10. Makhmudovna, T. M., & Makhmadaminovna, K. D. (2023). THE COURSE OF MALFORMATION AND CORNEAL EROSION IN TUBERCULOSIS PATIENTS. *Open Access Repository*, 4(03), 60-66.
11. Кароматов, И. Д., & Гулямов, Х. Ж. (2017). Медицинские вопросы, освещенные в Библии. *Биология и интегративная медицина*, (4), 55-75.
12. Gulyamov, X. (2023). INTER-ETHNICITY IN THE FORMATION OF CIVIL SOCIETY IN UZBEKISTAN HARMONY AND RELIGIOUS TOLERANCE. *Interpretation and Researches*, 1(12). извлечено от <http://interpretationandresearches.uz/index.php/iar/article/view/1314>
13. Gulizahro, T. THE IMPORTANCE OF DEVELOPING THE EXCHANGE MECHANISM AND ONLINE TRADE IN THE E-COMMERCE SYSTEM (IN THE EXAMPLE OF GRAIN TRADE). Gulizahro, T. THE IMPORTANCE OF DEVELOPING THE EXCHANGE MECHANISM AND ONLINE TRADE IN THE E-COMMERCE SYSTEM (IN THE EXAMPLE OF GRAIN TRADE).
14. Turayeva, G. (2023). Don ishlab chiqarish barqarorligini ta'minlashning iste'mol savatidagi ahamiyati. *Iqtisodiyot va ta'lim*, 24(2), 440-444.
15. Turayeva, G. (2023). The significance of sustainability of grain production in the consumer basket. In *E3S Web of Conferences (Vol. 420, p. 01019)*. EDP Sciences.